

*Podľa skutočného príbehu slovenských Židov
Laleho a Gity Sokolovcov*

TETOVAČ Z AUSCHWITZU

Inšpirácia
na pozretie
nových seriálov

LEN NA

sky **SHOWTIME**

IKAR

HEATHER MORRISOVÁ

TETOVÁČ
Z AUSCHWITZU

**HEATHER
MORRISOVÁ**

**TETOVAČ
Z AUSCHWITZU**

Preložil Peter Fridner

IKAR

Heather Morris
THE TATTOOIST OF AUSCHWITZ

Copyright © Heather Morris, 2018
Originally published in the English language
as *The Tattooist of Auschwitz* by Zaffre,
an imprint of Bonnier Zaffre, London.

The moral rights of the author and illustrator
have been asserted.

Translation © 2018, 2019 by Peter Fridner Europe
map by Nicolette Caven

Birkenau map © Peter Palm, Berlin/German
All rights reserved.

Jacket design by Sandy Cull / gogoGingko
Jacket image by Elena Bovo / Trevillion Images
Slovak edition © 2018, 2019, 2024 by IKAR, a.s.

ISBN 978-80-551-9497-4

AUTORKINA ÚVODNÁ POZNÁMKA

Predkladané dielo je fikcia napísaná na základe osobnej výpovede človeka, ktorý prežil Auschwitz, nie systematický výklad udalostí holokaustu. Existuje množstvo textov, ktoré dokumentujú tento hrozný úsek ľudských dejín presnejšie a podrobnejšie, ako možno očakávať od jeho románového spracovania, a zainteresovaným čitateľom veľmi odporúčam pohľadať si takúto literatúru. Lale sa počas svojho pobytu v Auschwitz-Birkenau stretol s oveľa väčším počtom strážcov aj väzňov, ako sa opisuje na nasledujúcich stránkach. V niektorých prípadoch som vytvorila postavy, ktoré predstavujú viac ako jednu reálnu osobu, a isté epizódy som zjednodušila. Aj keď sú niektoré interakcie či rozhovory vykonštruované, je nepochybné, že jednotlivé príbehy tejto knihy sa udiali v zásade tak, ako som ich opísala, a informácie, ktoré prezentujem ako fakty, sa opierajú o dokumentárne zdroje a rešerše.

*Pamiatke Laleho Sokolova
Ďakujem ti za dôveru, vďaka ktorej si mi
porozprával svoj a Gitin príbeh*

PREDHOVOR

Lale začne „prácu“. Pokúsi sa nedvíhať zrak. Naťahuje sa ku kúsku papiera, ktorý mu podávajú. Musí tie číslice preniesť na dievčinu, ktorá ho drží. Ona tam už má nejaké číslo, to však vybledlo. Vpichne ihlu do ľavého predlaktia, vykresľuje číslicu 4, usiluje sa byť jemný. Vytečie krv. Ale ihla nevošla dosť hlboko, musí to číslo vykresliť znovu. Dievčina sa nemyká, no Lale vie, že jej spôsobuje bolesť. *Varovali ich – ani slovo, ani pohyb!* Odstráni z ruky krv a do rany vtrie zelený atrament.

„Švihni si!“ šepne Pepan.

Lalemu to trvá pridlho. Tetovanie mužských predlaktí je jedna vec. Zohavovanie tiel mladých dievčat ho však desí. Na okamih zdvihne zrak a vidí, že pozdĺž radu dievčat pomaly prichádza muž v bielom plášti. Občas sa pri niektorej zastaví a pozorne si prezerá tvár a telo zhrozenej mladej ženy. Napokon sa zastavuje pri ňom. Zatiaľ čo Lale drží ruku dievčiny pred sebou najjemnejšie, ako dokáže, onen muž berie jej tvár do dlaní a drsne obracia hlavu na všetky strany. Lale sa pozrie do vystrašených očí. Pohyb perí akoby naznačoval chuť niečo povedať. Pevne stlačí

predlaktie, aby ju zastavil. Pozrie sa naňho a on špúli pery do *pst!*. Muž v bielom plášti jej pustí hlavu a odíde.

„Skvelé,“ šepne a začne tetovať ďalšie číslice 5 6 2. Keď skončí, drží predlaktie dlhšie, než je nevyhnutné, a znovu sa jej pozrie do očí. Núti sa do slabého úsmevu. Ona mu odpovie ešte slabším, no jej oči sa pred ním roztancovali. Pri pohľade do nich sa mu zdá, že mu srdce prestalo biť a zároveň sa rozbúšilo, takmer ako keby sa chcelo vyrvať z hrude. Na okamih spustí zrak na zem a tá sa pod ním kníše. Pred ním sa objaví ďalší papierik.

„Rýchlejšie, Lale!“ šeptom nalieha Pepan.

Keď opäť zdvihne zrak, už jej niet.

1. KAPITOLA

APRÍL 1942

Vlak, ktorý vezie 24-ročného Laleho, uháňa krajinou, no on sa neopúšťa a s nikým nedebatuje. Nevie, prečo by mal nadviazať nejaký kontakt s mužom, ktorý sedí vedľa neho a občas sa nakláňa k jeho plecu. Lale ho neodtláča. Je súčasťou masy ľudí, ktorých napchali do vozňov určených na prepravu dobytká. Keďže mu nikto ani len nenaznačil, kam smeruje tá cesta, dal si na seba to čo zvyčajne: vyžehlený oblek a čistú bielu košelu aj s viazankou. *Vždy sa obleč tak, aby si urobil dojem.*

Skúša odhadnúť rozmery priestoru, do ktorého ho uzavreli. Vozeň má asi dva a pol metra šírky, dĺžku nevie odhadnúť, lebo nedovídí na jeho koniec. Snaží sa porátať spolucestujúcich, ale neustále tam vyskakuje a stráca sa toľko hláv, že sa napokon vzdáva. Nevie, koľko vozňov má tento vlak. Chrbát aj nohy ho bolia. V tvári ho svrbí, strnisko na nej mu pripomína, že odkedy nastúpil do tohto vlaku, čo sú už dva dni, sa nekúpal a neholil. Cíti sa čoraz menej vo svojej koži.

Keď sa muži okolo neho pokúšajú nadviazať s ním rozhovor, má pre nich najmä povzbudzujúce slová, chcel by

zmeniť ich strach na nádej. *Stojíme v hovne, no neutopme sa v ňom.* Ozývajú sa hanlivé narážky na jeho oblečenie i spôsob vystupovania. Obviňovanie za to, že pochádza z vyššej triedy. „A teraz, len sa pozri, kam si sa dostal.“ Odráža invectívy a na gánivé pohľady reaguje úsmevom. *Koho to chcem oblafnúť? Veď aj ja sa tak isto bojím ako oni.*

Nejaký mladík nadväzuje s Lalem zrakový kontakt a cez zhluk tiel sa prebýja k nemu. Niektorí muži ho cestou od seba odtláčajú. *Len ten priestor bude tvoj, ktorý si pre seba uchrániš.*

„Ako môžeš byť taký pokojný?“ vraví ten mladík. „Oni mali pušky. Tí hajzli na nás mierili puškami a hnali nás do tohto... tohto dobytčieho vlaku.“

Lale sa naňho usmieva. „Naozaj to nebolo to, čo som očakával.“

„Čo myslíš, kam ideme?“

„Na tom nezáleží. Pamätaj, že sme tu nato, aby boli naše rodiny doma v bezpečí.“

„Ale čo ak...“

„Nijaké, čo ak'. Ja neviem, ty nevieš, nikto z nás nevie. Skrátka, treba sa držať toho, čo nám povedali.“

„Nemáme sa pokúsiť premôcť ich, keď zastaneme? Veď je nás o toľko viac ako ich.“ Mladíkovu poblednutú tvár poznačuje zmätená agresivita. Vzrušene šermuje pred sebou zovretými pästami.

„My máme päste, oni pušky – čo myslíš, kto v tej bitke zvíťazí?“

Mladík stíchne. Jeho plece sa opiera o Laleho hrud', Lalemu udiera do nosa pach oleja a potu z jeho vlasov. Jeho ruky klesnú a bezvládne mu odvisnú popri tele. „Ja som Áron,“ hovorí.

„Lale.“

Ich rozhovor vyvolá pozornosť chlapcov vôkol nich, otáčajú k nim hlavy, no už o chvíľu sa vrátia k tichému rozjímaniu a pohrúžia sa do vlastných myšlienok. To, čo ich spája, je strach. A mladosť. A ich náboženstvo. Lale sa pokúša potláčať akékoľvek myšlienky na tému budúcnosti. Povedali mu, že ho posielajú na práce pre Nemcov, a presne na to sa aj chystá. Myslí na svoju rodinu. *Je v bezpečí.* Obeťoval sa, neľutuje to. Urobil by to opäť a opäť, ak by tým pomohol svojej milovanej rodine ostať doma a pokope.

Asi tak raz za hodinu mu niekto položí tú istú otázku. Lale čím ďalej, tým otrávenejšie odvrkáva: „Počkajme a uvidíme.“ Nechápe, prečo sa všetci obracajú práve na neho. Nevie o nič viac ako oni. Áno, má na sebe oblek a viazanku, ale to je jediný viditeľný rozdiel medzi ním a tým, čo sa ho pýta. *Všetci sme v rovnakej šlamastike.*

V preplnenom vozni sa nedá normálne sedieť, nehovoriac o ležaní. Ako toalety im slúžia dve vedrá. Tak ako sa postupne naplňajú, silnie bitka o miesta, lebo každý sa chce dostať čo najďalej od toho smradu. Vedrá sa prevrhávajú a ich obsah sa rozlieva po dlážke. Lale nepúšťa z ruky svoj kufor v nádeji, že jeho peniaze a obleky mu umožnia vykúpiť sa z akejkoľvek oštary, nech ich vezú kamkoľvek, alebo si prinajmenšom vybaviť bezpečné zamestnanie. *Hádam tam bude niečo, kde budem môcť využiť ovládanie jazykov.*

Je šťastný, že sa mu podarilo prepracovať k stene vozňa. Cez škáry medzi doskami má aký-taký výhľad na okolitú krajinu. Závany čerstvého vzduchu o niečo zmierňujú narastajúcu žalúdočnú nevoľnosť. Je síce jar, no vonku prevažne prší a je zamračené. Občas mívajú polia plné jar-

ných kvetov a na Laleho tvári to vyvolalo úsmev. Kvietky. Už v detstve sa od svojej mamy dozvedel, že ich ženy lúbia. Kedy bude mať najbližšiu možnosť venovať nejakému dievčaťu kvety? Kochá sa nimi, ich žiarivé farby sa mu trbliecu pred očami, celé polia makov tancujúcich vo vánku, masy šarlátu. Zariekava sa, že najbližšiu kyticu, ktorú niekomu venuje, nazbiera sám. Nikdy doteraz si neuvedomil, že v prírode rastú kvety divoko a v takom množstve. Jeho mama pestovala v záhradke zopár kvetiniek, nikdy však ani jednu neodtrhla, aby si ju priniesla dnu. V myslí si začína zostavovať zoznam toho, čo urobí, „až sa raz dostanem domov...“.

Vypukla ďalšia bitka. Údery. Výkriky. Lale nevidí, čo sa deje, no zvlíjanie a sácanie ruvajúcich sa tiel doliehajú aj k nemu. Odrazu všetko stíchne. Vzápätí sa ozve pochmúrny hlas: „Zabil si ho.“

„Šťastný to neborák,“ zamrmle ktosi.

Chudák neborák.

Môj život je pridobry na to, aby sa skončil v tejto smradľavej diere.

•

Vlak urobil veľa zastávok, niekedy stojí niekoľko minút, inokedy celé hodiny, ale vždy mimo miest či dedín. Pri prechode železničnými stanicami Lale občas zazrie ich názov: Zwardoń, Dziedzice a o niečo neskôr Dankowice – je jasné, že už sú v Poľsku. Konečná stanica ostáva neznáma. Väčšinu cesty trávi spomienkami na život v Bratislave: na svoje zamestnanie, byt, priateľov – ale najmä priateľky.

Vlak znovu zastavuje. Je tma ako v rohu, mračná prekrývajú mesiac aj všetky hviezdy. Nie je táto čierňava predzvesťou ich budúcnosti? *Veci sú také, aké sú. Také, aké práve vidím, počujem, čuchám.* Vidí iba mužov ako on sám, mladých a na ceste do neznáma. Počuje škŕkanie prázdnych žalúdkov a chripenie suchých priedušiek. Čuchá moč a výkaly a pach pridllho neumytých tiel. Muži si užívajú možnosť uložiť sa, kam príde, bez sácania a bitky o kus podlahy. Na Lalem práve leží viacero hláv.

Z niekoľkých vagónov vzadu počuť hlasný buchot, postupne sa približuje aj k nim. Muži v Laleho vagóne už majú všetkého po krk, chcú sa pokúsiť o útek. Celé osadenstvo sa budí na zvuk mužských tiel hádzucich sa o drevené steny vozňa a na hrkot, aký môže vydávať iba prevrhnuté vedro s fekáliami. Netrvá dlho a útokmi zvnútra sa otriasajú všetky vozne. „Pomôž nám, alebo sa prac z cesty,“ reve na Laleho mohutný chlap, ktorý sa chystá vrhnúť na bočnú stenu.

„Neplytvaj energiou,“ odpovedá Lale. „Nemyslíš, že ak by bolo možné preraziť tieto steny, už by sa to nejednej krave bolo podarilo?“

Viacerí chlapi prerušujú akciu a vrhajú naňho nevraživé pohľady.

Postupne prichádzajú na to, že asi má pravdu. Vlak s trnutím vyráža. Vedenie transportu zrejme usúdilo, že pohyb vlaku ukončí nepokoje. Vozne stíchli. Lale zatvorí oči.

•

Keď sa Lale dopyčul, že v slovenských mestečkách berú Židov a odvážajú ich na práce pre Nemcov, odcestoval do

Krompách k svojim rodičom. Vedel o tom, že Židom už zakázali mnohé pracovné činnosti a že konfiškujú ich firmy. Takmer štyri týždne pomáhal okolo domu, s otcom a bratom všeličo poopravovali, vyrobil nové posteľe pre svojich malých synovcov, ktorí už vyrástli z kolísk. Jedinou zarábajúcou členkou rodiny bola jeho sestra, ktorá pracovala ako krajčírka. Do práce a z práce musela cestovať potajomky, pred úsvitom a po súmraku. Jej šéf bol ochotný vziať na seba toto riziko – išlo o najlepšiu pracovníčku.

Raz večer priniesla domov plagát, ktorý jej šéfovi kázali vyložiť do výkladu. Obsahoval nariadenie, aby každá židovská rodina poskytla jedno svoje dieťa staršie ako osemnásť rokov na práce pre nemeckú vládu. Dovtedy nepotvrdené chýry o tom, čo sa deje v iných mestách, dorazili aj do Krompách. Vyzeralo to tak, že slovenská vláda sa čím ďalej, tým viac podvoľuje Hitlerovi a dáva mu všetko, čo si zažela. Plagát výraznými písmenami varoval, že rodinu, v ktorej sa vyskytuje také dieťa a ona ho nevydá, celú vyvezú do koncentračného tábora. Laleho starší brat Max okamžite vyhlásil, že pôjde, no Lale nechcel o tom ani počuť. Max mal manželku a dve malé deti. Potrebovali ho doma.

Lale sa ohlásil na miestnom úrade v Krompachoch a ponúkol sa do transportu. Úradníci, s ktorými pritom prišiel do styku, boli jeho kamaráti – boli to jeho spolužiaci a navyše sa poznali aj ich rodiny. Lalemu kázali, aby odcestoval do Bratislavy, ohlásil sa v príslušnej inštitúcii a vyčkal na nasledujúce pokyny.

•

Prešli ďalšie dva dni a dobytčí vlak sa opäť zastavil. Tentoraz zvonka počuť veľký rozruch. Štekajú psy, vykrikujú sa rozkazy v nemčine, závory sa vysunú, dvere vozňov sa s buchotom otvoria.

„Vystúpte z vlaku! Veci nechajte na mieste!“ revú vojaci. „Rýchlo, rýchlo, pohyb!“ Keďže bol na opačnej strane vozňa, Lale vychádza medzi poslednými. Cestou k dverám uvidí mŕtvolu muža, ktorého zabili v ruvačke. Na okamih zatvorí oči a vzdáva mu úctu krátkou modlitbou. Potom opustí vozeň, ten smrad, ktorým nasiakol jeho odev, pokožka, každé vlákenko jeho bytosti, vynesie so sebou aj von. Padne na kolená, položí ruky na štrk a v tejto polohe ostane niekoľko sekúnd. Lapá po dychu. Je vyčerpaný. Boľestivo smädny. Pomaly vstáva a obzerá sa okolo seba na stovky vydesených mužov pokúšajúcich sa pochopiť scénu, ktorá sa odvíja pred nimi. Na tých, čo idú pomalšie, sa vrhajú hryzúce psy. Veľa ľudí sa potkyna, po dlhých dňoch nečinnosti ich svaly na nohách neposlúchajú. Tým, ktorí nie sú ochotní rozlúčiť sa so svojimi vecami, alebo jednoducho nerozumeli rozkazom, vojaci vytrhnú z rúk kufre, balíky kníh, všetko ich skromné imanie. Vzápätí na nich dopadnú údery pažbou alebo pästou. Lale si prezrie mužov v rovnošatách. Sú čierne a budia hrôzu. Podľa dvoch bleskov na výložkách spozná, s kým má tú česť. Príslušníci SS. Za iných okolností by možno ocenil kvalitu vyhotovenia rovnošiat, jemnosť tkaniny, dokonalosť strihu.

Kladie kufor na zem. *Ako budú vedieť, že je môj?* Mráz mu prebehne po chrbte, keď si uvedomí, že je sotva možné, aby svoj kufor ešte niekedy uvidel. Dľaň si priloží k srdcu, nahmatá peniaze ukryté vo vnútornom vrecku

saka. Pozrie sa na oblohu, vdýchne chladný vzduch a vraví si, že keď už nič iné, aspoň je na čerstvom vzduchu.

Zaznie výstrel a Lale poskočí. Pred ním stojí chlapík v rovnošate SS, pištoľou mieri dohora. „Pohyb!“ Lale sa úchytkom obzrie späť na vyprázdnený vlak. Vietor rozviera šatstvo, listuje v pohodených knihách. Príde niekoľko nákladných áut a z nich vylezú malí chlapci. Rozbehnú sa k opusteným veciam a vyhadzujú ich na nákladniaky. Pri pohľade na to Laleho pichá pri srdci. *Prepáč, mami, ale oni zhabali tvoje knihy.*

Muži sa vlečú k špinavoružovým poschodovým tehlovým budovám s veľkými oknami. Vchod lemujú stromy s jarným porastom. Prechádzajú otvorenou železnou bránou, Lale sa pozerá nad seba a vidí vykovaný nemecký nápis.

ARBEIT MACHT FREI

Práca oslobodzuje.

Nevie, kde je, ani čo za prácu budú od neho chcieť, ale tvrdí, že tá práca mu prinesie slobodu, berie ako zlý vtip.

Esesáci, pušky, psy, to, že mu vzali všetky veci – niečo také si ešte nedávno ani len nevedel predstaviť.

„Kde to sme?“

Lale sa obráti a uvidí pri sebe Árona.

„Na konečnej, povedal by som.“

Áronovi sa viditeľne predlžuje tvár.

„Rob, čo ti budú kázať, a bude dobre.“ Lale vie, že jeho slová neznejú veľmi presvedčivo. Nasleduje neveselý úsmev, Áron reaguje podobne. Lale si ticho, už len pre seba, túto radu dopĺňa: *Rob, čo ti budú kázať. A oči maj ustavične na stopkách.*

Keď sú už všetci za táborovou bránou, prikážu im postaviť sa do vyrovnaných radov. Laleho rad smeruje k stóliku, za ktorým sedí väzeň s ošľahanou tvárou. Na sebe má blúzu a nohavice so zvislými modrými a bielymi pruhmi, na hrudi mu vidieť zelenú nášivku v tvare obráteného trojuholníka. Vedľa neho stojí esesák so zbraňou v pohotovostnej polohe.

Mračí sa. V diaľke zahrnelo. Muži čakajú.

Pred zhromaždených nových väzňov predstúpi vyšší dôstojník SS s početnou vojenskou ochranou. Má hranatú bradu, tenké pery a oči mu tieni husté čierne obočie. Jeho rovnošata je v porovnaní s tými, čo ho strážia, jednoduchá. Nijaké blesky na výložkách. Jeho správanie nasvedčuje, že tu velí.

„Vitajte v Auschwitzu.“

Lale neveriacky načúva slovám vychádzajúcim z takmer nehybných úst. Po tom, ako ho vytiahli z domova a dovezli sem ako kus dobytky, niekto ho tu víta – víta!

„Som major Rudolf Höss. Som tu, v Auschwitzu, veliteľom. Na bráne, ktorou ste vstúpili, je nápis ‚Práca oslobodzujúca‘. Toto je vaša prvá prednáška, vaša jediná prednáška. Tvrdo pracujte. Robte, čo vám prikážu, a budete mať voľnosť. Ak neposlúchnete, budú následky. Tu vás spracujú a potom odvedú do vášho nového domova, Auschwitzu II-Birkenau.“

Veliteľ si prezrie ich tváre. Ešte niečo sa chystá povedať, no preruší ho silné hrmenie. Pozrie sa na oblohu, mrmle si pod fúzy a s pohrdlivým gestom na adresu nastúpených mužov sa dá na odchod. Predstavenie sa skončilo. Jeho stráž sa ponáhľa za ním. Bolo to neohrabané vystúpenie, no aj tak ide z neho strach.

Proces „spracúvania“ sa začína. Lale sleduje, ako prvých väzňov posúvajú k stolíkom. Je príďaleko od nich na to, aby počul, čo hovoria, môže iba pozorovať, ako sediaci muži vo väzenských úboroch zapisujú údaje a každému väzňovi podávajú malý lístok. Napokon prichádza na rad aj Lale. Chcú od neho meno, adresu, povolanie a mená rodičov. Ošľahaný muž za stolom pekným oblým písmom zapíše Laleho odpovede a podá mu kúsok papiera s akýmsi číslom. Po celý ten čas nezdvihne hlavu, aby sa stretol s Laleho pohľadom.

Lale sa pozrie na číslo: 32407.

Spolu s prúdom mužov sa Lale posunie k ďalšej skupine stolov, kde pracuje iná skupina pruhovaných väzňov so zelenými nášivkami a v pohotovosti stoja ďalší esesáci. Začína mať pocit, že každú chvíľu odpadne od smädu. Totálne dehydrovaného a vyčerpaného Laleho prekvapí, keď mu z ruky vytrhnú ceduľku s číslom. Esesák mu sťahuje sako, trhá rukáv košele a pritláča ľavé predlaktie k stolu. Neverí vlastným očiam, keď vidí (a cíti), ako mu postupne vpichujú do kože číslice 3 2 4 0 7. Drevená rúčka so vsadenou ihlou sa pohybuje rýchlo a bolestivo. Potom ten chlapík vezme do ruky handru namočenú v zelenom atramente a drsne ňou pretrie Laleho ranu.

Tetovanie trvalo len niekoľko sekúnd, ale Laleho tak šokovalo, že sa mu na chvíľu zastavil čas. Chytí sa za predlaktie, pozrie sa na to číslo. *Ako môže niekto urobiť niečo také inému človeku?* Ovládne ho úvaha, že tento okamih a toto kostrbaté číslo – 32407 – ho možno definovali na celý zvyšok života, či už krátkeho, alebo dlhého.

Laleho rozjímanie ukončil štuchanec pažbou pušky.

Zdvihne si sako z podlahy a kráča dopredu za mužmi postupujúcimi do rozsiahlej tehlovej budovy a miestnosti s lavicami pozdĺž stien. Pripomína mu telocvičňu školy, v ktorej spal posledných päť nocí pred cestou sem.

„Vyzliecť sa donaha!“

„Rýchlejšie, rýchlejšie!“

Esesáci vykrikujú rozkazy, ktorým väčšina mužov nerozumie. Lale tlmočí tým, čo stoja blízko neho, a tí to podávajú ďalším.

„Šatstvo si nechajte na lavici. Keď sa sem vrátite zo sprchárne, bude tu.“

Všetci si dávajú dolu nohavice a košele, saká a topánky, skladajú špinavé šatstvo a úhľadne ho odkladajú na lavice.

Lale sa utešuje nádejou na vodu, zároveň si však uvedomuje, že svoj oblek – vrátane peňazí vo vrecku – zrejme už nikdy neuvidí.

Vyzlečie si šaty a položí ich na lavicu, no prepadne ho pocit rozhorčenia. Z vrecka nohavíc vytiahne útlu škatuľku zápaliel, ktorá mu pripomína minulé slasti, a ukradomky hodí očkom po najbližšom esesákovi. Ten sa práve pozerá inam. Lale škrtnie zápalkou. Asi je to posledný akt jeho slobodnej vôle. Priloží zápalku k podšívke saka, prehodí cezeň nohavice a ponáhľa sa do radu na sprchy. O niekoľko sekúnd počuje výkriky „Oheň!“. Lale sa obzrie, vidí nahých väzňov tlačiacich sa preč od ohňa a esesáka, ktorý sa pokúša uhasiť plamene.

Ešte ani nie je pod sprchami a už sa trasie. *Čo som to urobil?* Už niekoľko dní každého presviedča, že treba byť pokorný, plniť všetky rozkazy a nikomu neprotirečiť, a teraz mu šiblo a založil ten poondiaty oheň vnútri budovy. Ani

trochu nepochybuje, čo sa s ním stane, ak na neho niekto ukáže prstom. *Kravina. Kravina.*

V sprchárni sa upokojil, zhlboka dýcha. Pod sprchami stoja, plece pri pleci, stovky mužov, trasú sa od zimy, keď po nich steká studená voda. Zakláňajú hlavy a napriek jej zápachu ju zúfalo chytajú do úst a pijú. Mnohí sa pokúšajú zmenšiť svoje rozpaky tým, že si rukami prikrývajú genitálie. Lale zmýva z tela i vlasov pot, špinu aj smrad. Voda šumí z rúrok a strieka po podlahe. Keď prestane, znovu sa otvoria dvere do šatne o oni sa bez ďalšieho povelu vracajú; namiesto svojich šiat tam nájdu staré ruské vojenské uniformy a čižmy.

„Skôr než sa oblečiete, musíte navštíviť holiča,“ s úšklabkom im vraví esesácky strážca. „Padáme – a švihom!“

Muži sa opäť postavili do radu. Postupujú k väzňovi, ktorý stojí pripravený s britvou v ruke. Keď príde rad na Laleho, sadne si na stoličku čo najvzpriamenejšie, s hlavou vztýčenou. Pozoruje, ako esesáci prechádzajú pozdĺž radu nahých väzňov, niektorých za sprievodu nadávok a krutého rehotu tlčú pažbami. Lale sa ešte viac napriami a vyššie vystrčí hlavu, keď sa hriva na jeho hlave mení na strnisko; a ani sa nemykne, keď mu britva zareže do temena.

Esesák mu buchným do chrbta dá najavo, že je hotový. V ďalšom rade sa vráti do budovy sprchárne, kde si spolu s ostatnými vyberie oblečenie a dreváky správnej veľkosti. Všetko je síce špinavé a fľakaté, no nájde obuv, ktorá mu ako-tak sedí, a dúfa, že ruská rovnošata, ktorú si uchmatol, má správne rozmery. Oblečie sa a po zaznení ďalšieho rozkazu vyjde z budovy.

Stmieva sa. V nespočítateľnej mase mužov kráča daž-